

Wstęp

Konflikt arabsko-izraelski jest jednym z największych problemów współczesnego świata. Spór pomiędzy Arabami a Żydami przybrał na sile po utworzeniu na obszarze Palestyny, 14 maja 1948 roku, niepodległego państwa żydowskiego — Izraela. Decyzja ta wywołała natychmiastową negatywną reakcję państw arabskich oraz arabskich mieszkańców Palestyny, roszcujących sobie prawo do całego tego terytorium. Wojna arabsko-izraelska, która wybuchła w maju 1948 roku¹ stanowiła początek długoletniego konfliktu między Izraelem a jego arabskimi sąsiadami: Egiptem, Jordanią, Syrią, Libanem oraz narodem palestyńskim. Po między zwaśnionymi stronami kilkakrotnie doszło do ostrych starć zbrojnych: w 1967 roku wybuchła wojna czerwcową, w październiku 1973 roku — wojna ramadanowa (Jom Kipur), w czerwcu 1982 roku wojska izraelskie dokonały inwazji na Liban, a w grudniu 1987 roku wybuchło antyizraelskie powstanie palestyńskie — intifada.

Zwaśnione strony nie były w stanie samodzielnie osiągnąć porozumienia pokojowego, dlatego aktorzy zewnętrzni wielokrotnie podejmowali próby zakończenia konfliktu. Jednym z najbardziej zaangażowanych w poszukiwanie pokoju na Bliskim Wschodzie były Stany Zjednoczone Ameryki, jednakże do 1991 roku Waszyngtonowi udało się doprowadzić jedynie do zakończenia wojny pomiędzy Izraelem a Egiptem. Konflikt między Izraelem a Palestyńczykami, Syrią i Libanem pozostał nierozwiązany. Po zakończeniu zimnej wojny, w zmienionej sytuacji międzynarodowej doprowadzenie do ostatecznego i trwałego zakończenia konfliktu arabsko-izraelskiego stało się jednym z najważniejszych celów amerykańskiej polityki zagranicznej.

Problemem badawczym niniejszej książki jest analiza środków i metod oddziaływania USA w postzimnowojennej fazie bliskowschodniego procesu pokojowego, trwającego w latach 1991–2000: w październiku 1991 roku doszło do zorganizowania konferencji międzynarodowej w Madrycie, która zainicjowała arabsko-izraelskie rozmowy pokojowe; natomiast we wrześniu 2000 roku wybuchło antyizraelskie powstanie palestyńskie, zwane intifadą II, które spowodowało ich załamanie.

Tezę autorki jest stwierdzenie, że w bliskowschodnim procesie pokojowym, w latach 1991–2000, USA stosowały szeroki wachlarz środków i metod oddziaływania wobec uczestników tego procesu, a ich efektywność zależała nie tylko od adekwatności doboru do celu, jakim było ostateczne i trwałe rozwiązanie konfliktu

¹ W wojnie arabsko-izraelskiej, w maju 1948 roku, uczestniczył także Irak. Jednak w późniejszym okresie kraj ten wycofał się z bezpośredniego uczestnictwa w konflikcie z Izraelem.

arabsko-izraelskiego, ale również od intensywności i dynamiki ich stosowania oraz od rodzaju reakcji adresatów na stosowane wobec nich środki i metody.

Celowi zapewnienia efektywnego rozwiązania problemu badawczego i weryfikacji postawionej tezy podporządkowano strukturę monografii, składającą się z siedmiu rozdziałów.

W rozdziale pierwszym ukazano definicję środków i metod, jakimi posługują się państwa uczestniczące w stosunkach międzynarodowych, przedstawiono charakterystykę tych środków i metod, zaproponowano ich typologię oraz teoretyczne kryteria oceny ich efektywności, tak by ułatwić Czytelnikowi zrozumienie treści, znajdujących się w kolejnych rozdziałach.

Rozdział drugi dotyczy zaangażowania Stanów Zjednoczonych na rzecz rozwiązania konfliktu arabsko-izraelskiego w latach 1948–1991. Krótka analiza inicjatyw i działań USA w tym okresie wydaje się istotna ze względu na potrzebę zrozumienia całościowej polityki amerykańskiej wobec konfliktu bliskowschodniego. Pominięcie aspektu historycznego mogłoby utrudnić zrozumienie istoty stosowania przez USA określonych środków i metod oddziaływania w bliskowschodnim procesie pokojowym w latach 1991–2000.

W rozdziałach III–VI, wyodrębnionych według kryterium przedmiotowego podziału środków międzynarodowego oddziaływania państwa opisano i poddano analizie poszczególne rodzaje środków stosowanych przez USA w bliskowschodnim procesie pokojowym (1991–2000). Autorka pragnie zwrócić uwagę, iż w tytułach tych rozdziałów zawarto jedynie kategorię „środków oddziaływania” (np. polityczne środki oddziaływania, ekonomiczne środki oddziaływania), pomijając kategorię „metod”. Jest to zabieg świadomy i celowy. W przypadku metod międzynarodowego oddziaływania państwa mamy bowiem do czynienia z trzema ich rodzajami, tj. metodami: pozytywnymi, negatywnymi i neutralnymi. Niezasadnym byłoby więc używanie przy poszczególnych rodzajach środków nazwy „metoda”, gdyż mogłoby to stworzyć wrażenie, iż mamy do czynienia z metodami politycznymi, ekonomicznymi, wojskowymi i ideologicznymi, co nie jest zgodne z przyjętymi w rozprawie założeniami. Brak określenia „metoda” w tytułach poszczególnych rozdziałów nie oznacza jednak, iż ta kategoria badawcza nie jest stosowana. W treści każdego z rozdziałów wykazano bowiem, iż metody służą do wyodrębnienia spośród środków oddziaływania odpowiednich instrumentów.

Rozdział trzeci monografii dotyczy środków politycznych, wśród których największą rolę odegrały środki pokojowego rozwiązywania sporów. Duże zaangażowanie przedstawicieli USA w negocjacje pokojowe przyczyniło się do podpisania izraelsko-jordańskiego traktatu pokojowego oraz zawarcia szeregu porozumień pokojowych pomiędzy Izraelem a Organizacją Wyzwolenia Palestyny. Rozdział czwarty zawiera analizę ekonomicznych środków oddziaływania. Ukazuje rolę, jaką środki te odgrywały w implementacji izraelsko-palestyńskich porozumień pokojowych i izraelsko-jordańskiego traktatu pokojowego, ich wpływ

na umacnianie pokoju izraelsko-egipskiego oraz znaczenie w działalności zmierzającej do skłonienia Libanu do podjęcia polityki pokojowej wobec Izraela, a także ich rolę w realizacji wielostronnych programów rozwojowych. Analogiczna analiza została przeprowadzona w rozdziale piątym, koncentrującym się na wojskowych środkach oddziaływania. Rozdział szósty opisuje i analizuje środki ideologiczne: skutki ich stosowania na rzecz budowania pokoju pomiędzy społeczeństwami państw uczestniczących w bliskowschodnim procesie pokojowym oraz instrumentalną rolę, jaką odegrały w kształtowaniu przez media amerykańskie wizerunku uczestników bliskowschodniego procesu pokojowego. Należy podkreślić, że w rozdziale szóstym nie dokonano analizy środków oddziaływania kulturowego, jako że ten typ środków oddziaływania nie był stosowany przez USA w bliskowschodnim procesie pokojowym w latach 1991–2000. Stąd też nazwa tego rozdziału ogranicza się jedynie do ideologicznych środków oddziaływania.

Rozdział siódmy, ostatni, jest próbą oceny efektywności środków i metod oddziaływania stosowanych przez Stany Zjednoczone w bliskowschodnim procesie pokojowym (1991–2000). Próba ta została dokonana przez pryzmat trzech czynników: adekwatności doboru środków i metod do założonego celu, intensywności i dynamiki stosowania różnego rodzaju środków wobec uczestników bliskowschodniego procesu pokojowego oraz rodzaju reakcji adresatów i społeczności międzynarodowej na stosowane przez USA środki i metody oddziaływania.

Podstawę źródłową książki stanowią przede wszystkim oficjalne dokumenty poszczególnych organów władzy państwowej USA, głównie Departamentu Stanu, prezydenta oraz Departamentu Obrony, a także instytucji państwowych Izraela, krajów arabskich, bezpośrednio zaangażowanych w konflikt oraz dokumenty wypracowane przez organizacje międzynarodowe, takie jak: Organizacja Narodów Zjednoczonych oraz Unia Europejska. Większość tych dokumentów autorka wykorzystała w wersji oryginalnej, docierając do nich wielokrotnie za pośrednictwem internetu, co zostało za każdym razem odnotowane w przypisach. W monografii wykorzystano również bogatą literaturę przedmiotu, której wykaz został umieszczony w bibliografii. Najbardziej przydatna okazała się literatura anglojęzyczna, ale autorka sięgnęła również do publikacji w językach: polskim, francuskim, niemieckim i rosyjskim, pisanych przez osoby różnej narodowości, w tym również Arabów i Żydów. Pozwoliło to na zaprezentowanie różnych punktów widzenia i zachowanie rozwagi w ocenie faktów.

Autorka pragnie również zwrócić uwagę, iż w monografii świadomie zostały pominięte takie środki oddziaływania, jak wywiad oraz udział USA w międzynarodowych operacjach pokojowych na Bliskim Wschodzie. W przypadku działalności wywiadu tajność i niedostępność dokumentów uniemożliwiły ukazanie roli tego środka, natomiast udział USA w międzynarodowych operacjach pokojowych na Bliskim Wschodzie nie odgrywał dużego znaczenia w procesie pokojowym w latach 1991–2000. Spośród trzech misji pokojowych ONZ, działających

w latach 90. na Bliskim Wschodzie: UNTSO, UNDOF i UNIFIL², Stany Zjednoczone uczestniczyły w niewielkim wymiarze tylko w jednej z nich — UNTSO.

W celu uniknięcia niejasności należy także zwrócić uwagę na terminologię pracy. Wyrażenia „konflikt arabsko-izraelski” oraz „konflikt bliskowschodni” są stosowane zamiennie i oznaczają konflikt istniejący pomiędzy Izraelem a jego arabskimi sąsiadami. W książce są stosowane również synonimiczne nazwy: Stany Zjednoczone Ameryki, Stany Zjednoczone oraz USA, jako że wszystkie trzy nazwy są powszechnie stosowane w języku polskim na określenie tego samego państwa.

Na zakończenie autorka pragnie serdecznie podziękować prof. dr. hab. Ryszardowi Ziębie za życzliwość, inspirację, pomoc i krytykę naukową, dzięki którym oddawana do rąk Czytelnika książka mogła powstać w obecnym kształcie; szczególne wyrazy podziękowania składa również prof. dr. hab. Leszkowi Kasprzykowi, prof. dr. hab. Czesławowi Mojsiewiczowi, prof. dr. hab. Januszowi Daneckiemu oraz prof. dr. hab. Mieczysławowi Stolarczykowi za cenne uwagi, które pozwoliły na udoskonalenie niniejszej pracy.

² UNTSO (United Nations Truce Supervision Organization — Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Nadzorowania Rozejmu) została powołana do życia w 1948 r., UNDOF (United Nations Disengagement Observer Force — Siły Narodów Zjednoczonych ds. Nadzoru Rozdzielenia Wojska na Wzgórzach Golan) została utworzona w 1974 r., a UNIFIL (United Nations Interim Force in Lebanon — Tymczasowe Siły Zbrojne Organizacji Narodów Zjednoczonych w Libanie) — w 1978 r.